

Şehrimiz Mersin Ders Kitabındaki Metinlerin Öğretim Programındaki Değerler Açısından İncelenmesi

Yahya AKYOL, Kazım ÖZTAŞ¹

Özet

Bu çalışmada Şehrimiz Mersin ders kitabındaki metinlerde Şehrimiz Dersi Öğretim Programı'nda yer alan değerlere ne sıklıkta yer verildiğinin ortaya koyulması amaçlanmıştır. Bu amaçla Millî Eğitim Bakanlığı tarafından 2020 yılında 5,6,7 ve 8. sınıflarda okutulmak üzere Mersin ili için hazırlanan Şehrimiz Mersin ders kitabındaki metinler incelenmiştir. Çalışma nitel araştırma yöntemlerinden doküman incelemesi yöntemi ile yürütülmüş olup verilerin analizinde betimsel analiz yöntemi kullanılmıştır. Bu çalışma kapsamında Millî Eğitim Bakanlığı'nın 2017 yılında uygulamaya koyduğu Şehrimiz Dersi Öğretim Programı'nda yer alan 14 değer tema olarak kabul edilmiştir. Söz konusu öğretim programında adalet, bilimsellik, çalışkanlık, dayanışma, duyarlılık, estetik, eşitlik, özgürlük, paylaşma, saygı, sevgi, sorumluluk, vatanseverlik ve yardımlaşma değerlerine yer verildiği tespit edilmiştir. Bu aşamadan sonra ise elde edilen bulguların hangi değere ait olduğu saptanmaya çalışılmıştır. Yapılan doküman incelemesinde analiz birimi olarak "sözcük" kabul edilmiştir. Fakat sözcükler üzerinden kodlama yapılırken aynı zamanda eş ya da yakın anlamlı sözcükler de dikkate alınmıştır. Aynı zamanda değere ait kelimeye yer verilmeyen durumlarda metnin genelinde söz konusu değere atıfta bulunulmuş ise yine o değere kodlama yapılmıştır. Araştırmanın sonucunda Şehrimiz Mersin ders kitabındaki metinlerde en fazla yer verilen değerlerin estetik, saygı, bilimsellik ve çalışkanlık değerleri olduğu görülmüştür. Ayrıca ünitelere değerlerin düzenli bir şekilde dağılmadığı tespit edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Değer, Ders Kitabı, Şehrimiz Dersi.

An Examination of the Texts in the "Mersin Our City" Coursebook Based on Educational Values

Abstract

This study aims to determine the frequency of inclusion of values from the "Mersin Our City Course" in the texts of the "Our City Mersin" coursebook. For this purpose, texts in the "Mersin Our City" coursebook, prepared for the 5th, 6th, 7th, and 8th grades in the province of Mersin by the Ministry of National Education in 2020, were examined. The study employed the qualitative research method of document analysis, and descriptive analysis was used for data analysis. Within the scope of this study, the 14 values identified in the City of Our Course Program implemented by the Ministry of National Education in 2017 were accepted as value themes. It was determined that the values of justice, scientific approach, diligence, solidarity, sensitivity, aesthetics, equality,

¹ T.C. Millî Eğitim Bakanlığı İzmir, Yahya AKYOL, Orcid: 0000-0002-4844-6349, TC. Millî Eğitim Bakanlığı Samsun, Kazım Öztaş, Orcid: 0009-0005-9258-7412.

freedom, sharing, respect, love, responsibility, patriotism, and mutual assistance are included in this curriculum. Subsequently, the attempt was made to determine which values the findings obtained belonged to. The unit of analysis in document examination was accepted as a "word." However, during coding based on words, synonymous or closely related words were also taken into consideration. Coding was also applied to the relevant value if the text referred to that value throughout, even if the word specifically related to the value was not mentioned. As a result of the research, it was observed that the values most emphasized in the texts of the "Our City Mersin" coursebook are aesthetics, respect, scientific approach, and diligence. Furthermore, it was determined that values are not evenly distributed across the units.

Keywords: Value, Textbook, Our City Course.

Giriş

İçinde yaşadığımız toplum sürekli olarak bir değişim içindedir. Yaşanan bu değişim, karmaşık sorunları da beraberinde getirmektedir. Toplumsal alanda yaşanan sorunların temelinde de bu değişimler vardır. Toplumsal alanda ortaya çıkan bu karmaşık sorunların başlıca sebeplerinden birisi, değişimin ortaya çıkardığı kimi ihtiyaçların karşılanamamasıdır. Toplumsal alandaki değişime bağlı olarak ortaya çıkan sorunların çözümü için de eğitim, uygun bir yöntem olarak görülmektedir. Bu sebeple eğitim alanında yaşanan olumlu gelişmelerin toplumun gelişmesine katkı sağlayacağı düşünülmektedir (Narin ve Aybek, 2010). Bu nedenle toplumda meydana gelen sosyolojik problemlerin çözümüne katkı sağlayacak eğitim yaklaşımlarına ihtiyaç duyulmaktadır. Dolayısıyla öğrencilere verilen eğitim hizmetinin toplumsal sorunları çözecek yaklaşımları içermesi gerekmektedir (Tarhan, 2011).

Değerler eğitimi yaklaşımı, toplumsal sorunların çözümü konusunda başvurulabilecek yaklaşımlardan biridir. Günümüzde yeni yetişen nesillere değerlerin aktarılması, eğitimin önemli bir konusu haline gelmiştir. Değerler eğitimi, aynı zamanda iyi vatandaş yetiştirmenin yollarından biri olduğu da düşünülmektedir. Çünkü iyi olduğu kabul edilen bir bireyin toplumun huzuruna ve refahına katkı sağlayacağı düşüncesi kabul gören bir fikirdir. Bu noktada eğitimin tek amacının bilgiyi üretmek ve öğrencilere aktarmak olmadığı gerçeği ortaya çıkmaktadır (Gül, 2013).

Bir bireyin iyi ve etkin bir vatandaş olarak toplum içinde yerini alması, en az akademik olarak iyi bir duruma gelmesi kadar önemsenmesi gereken bir durumdur. Bireylerin toplum içinde genel kabul görmüş görgü kurallarına uyması ve evrensel değerleri benimsemesi bu açıdan önemlidir (Yörükoğlu, 2003). Değerlerin bir birey tarafından benimsenmesi ve davranışa dönüştürülmesi, o bireyin toplum içinde kendine yer bulması açısından önemlidir. Çünkü bireye değerlerin aktarılması, onun topluma uyum sağlaması yolunda önemli bir adımdır. İçinde doğup büyüdüğü ailede ve çevrede gördüğü davranış kalıplarını taklit etme yoluyla edinmeye başlayan bireyler, daha sonra okulda kendisine aktarılan değerler ile bu davranış kalıplarını harmanlama

yoluna giderler. Bu harmanlama işlemi bireyin zihninde yeni bir anlayış oluşturur. Bu anlayış onun değer yargılarını ve ahlak konusundaki fikirlerini şekillendirmeye yardımcı olur (Uyar, 2007).

Eğitimden istenen şey, bilgiyi üretip aktarmasının yanında öğrencilere toplumun kurallarını ve normlarını da öğretmesidir. Böylelikle eğitim alan bireylerin toplum içinde nasıl davranmaları gerektiğini konusunda bilgi sahibi olacakları düşünülmektedir. Eğitim dünyasında, bu bireylerin topluma daha iyi bir şekilde uyum sağlayacağına dair bir düşünce mevcuttur. Bu nedenle değerler eğitimi yaklaşımlarının, bireyin toplumsal yaşama uyum sağlayamamasından kaynaklanan toplumsal sorunların çözümüne katkı sağlayacağı düşünülmektedir. Özellikle bireyselleşmekten kaynaklanan sorunlara değerler eğitimi yoluyla çözüm üretilebileceği düşünülmektedir. Bireylere içinde yaşadığı toplumun bir parçası olduğu fikrinin benimsetilmesinde değerler eğitimi yaklaşımlarından faydalanılabilir. Bireylerde bu konuda bilinçli olma durumu doğuştan gelen bir özellik olmadığı için bu bilincin eğitim yoluyla geliştirilmesi gerekmektedir. Bireyin kendine, ailesine ve çevresine karşı saygılı, dürüst ve alçak gönüllü olması için onun çeşitli eğitim yöntemleriyle değerleri edinmesi gerekmektedir. Bu değerler yoluyla bireyin içinde yer aldığı topluma katkı sağlayacağı anlayışı eğitimciler tarafından desteklenen bir düşüncedir (Şirin, 2005).

Yaşadığımız dönemde dünyanın yaşadığı hızlı değişim, ailelerin ve yerel rol modellerin değerleri yeni yetişen nesillere aktarma işlevini büyük ölçüde azaltmıştır. Geçmişte toplumun içindeki bazı geleneksel kurumların yüklendiği bu görev, günümüzde büyük oranda okul tarafından karşılanmak zorundadır. Aynı zamanda geniş ailelerin yerini çekirdek ailelere bıraktığı bu dönemde anne babanın bu konudaki sorumluluğu artmıştır. Fakat anne babanın da yoğun çalışma mesaisi nedeniyle değerleri aktarma konusunda zorluk yaşadığına dair görüşler mevcuttur (Kaymakcan ve Meydan, 2011). Günümüzde bilimsel, teknolojik alandaki gelişmelerin ve hızlı sanayileşmenin bireyleri değerlerden uzaklaştırdığı düşünülmektedir. Bu düşünceye dayanak olarak ise madde ve alkol bağımlılığı, suç işleme ve cinayet oranlarındaki artışlar gösterilmektedir. Ortaya çıkan oranlar, değerlere ne derece ihtiyaç duyulduğunu göstermesi açısından önemlidir. Yaşanan bu durumlar nedeniyle günümüzde değerler eğitiminin popülerlik kazandığı görülmektedir (Özmen, Er ve Gürgil, 2012).

Değerler ile insan davranışları arasında önemli bir ilişki vardır. İnsan davranışlarını yönlendiren en önemli etmenlerden biri değerlerlerdir. Bir kişinin yaşadığı bir durum ya da olaya karşı gösterdiği tutumun temelinde onun değerlere bakış açısından kaynaklanan fikirleri vardır (Güçlü, 2015). Eğitimciler arasında değerlerin gelecek kuşaklara aktarılmasının gerekliliği

konusunda görüş birliği mevcuttur. Çünkü toplumsal birliğin, huzurun devam edebilmesi için değerlerin yeni yetişen nesiller tarafından benimsenmesi gerektiği kabul edilmektedir. Aksi bir durumda toplumların sosyal, ekonomik ve kültürel açıdan zarar göreceği anlayışı eğitimciler tarafından kabul görmektedir (Uzunkol, 2014).

Dünyada ahlaki açıdan ortaya çıkan olumsuzlukları ortadan kaldırıp daha yaşanır ve güvenilir bir dünyayı ortaya çıkarmak değerler eğitiminin amaçlarından biridir (Altan, 2011). Değerler eğitiminin bir diğer amacı ise yeni yetişen nesillerin evrensel ve yerel değerleri benimsemesi ve bu değerleri davranışa dönüştürmesidir. Böylelikle bireylerin hayatlarından memnun kalacakları öngörülmektedir. Bu memnuniyetin de toplumsal huzura katkı sağlayacağı düşünülmektedir (Akbaş, 2008).

Değerler eğitiminin toplum içinde demokrasi kültürünün oluşması ve varlığını devam ettirmesi açısından önemli bir yeri vardır. Bu bakımdan değerlerin okul içinde belli bir sistematik düzen içinde öğrencilere aktarılması önem kazanmaktadır. Yalnızca akademik gelişimin önemsendiği bir eğitim sisteminde yetişen öğrencilerin iyi ve etkin bir vatandaşa dönüşmeleri zorlaşabilir. Bu bakımdan okullarda temel bilgi ve becerilerin yanında değerlerin de öğrencilere çeşitli yöntemlerle aktarılması gerekmektedir (Fidan, 2013).

Değerler eğitiminde aile, çevre ve okul unsurlarının birlikte etkin oldukları söylenebilir. Okul öncesi dönemde çocuğun karakterini ailesinde ve çevresinde edindiği ilk izlenimlerinden kaynaklanan tutumları şekillendirmeye başlar. Daha sonra okul da bu şekillenmenin üzerine eğitsel faaliyetleri ile katkı sağlar (Karatay, 2011). Toplumun istediği insan tipini yetiştirmek okulun görevidir. Bu görevin gerçekleşmesi için ise toplumun geneli tarafından kabul görmüş değerlerin öğrencilere benimsetilmesi gerekmektedir.

Öğrencilerin değerleri benimsemesi ve davranışa dönüştürmesi toplumsal huzurun ve kişisel mutluluğun sağlanmasında önemlidir. Günümüz okullarında değerler, planlı ya da plansız bir şekilde toplumu oluşturan bireylere aktarılmaya çalışılmaktadır. Örneğin öğretim programlarında direkt olarak yer verilmesinin yanında edebi ürünler, müzik veya çocuk oyunları vasıtasıyla da değerlerin öğrencilere aktarılabilmesine dair görüşler mevcuttur (Deveci, Belet ve Türe, 2013).

Bireyler, hayatları boyunca formal veya informal yöntemlerle yapılan eğitim faaliyetlerinin içinde yer alır. Çünkü onlara öncelikli olarak aileleri ve çevreleri, daha sonra da okul tarafından toplumsal hayattaki zorluklar ve fırsatlar hakkında bilgi verilir. Aynı zamanda bu zorluklarla mücadele etmek ve fırsatları değerlendirmek için tecrübeler de aktarılır. Bu aktarma faaliyetleri

neticesinde de bireyden toplumun kurallarını ve değerlerini edinmesi beklenir. Çünkü bireyin akıl ve beden olarak sağlıklı kalabilmesi, çağdaş fikirleri benimsemesi ve demokratik yaşama ayak uydurması bu değerleri ve kuralları edinme düzeyi ile ilişkili olduğu düşünülmektedir. Özellikle okullarda öğrencilere değerleri edindirebilmek için öğretim programlarında değerler eğitimine yer verildiği görülmektedir (Yaşar ve Çengelci, 2012).

Değerler eğitimi anlayışı, bireylerin değerlerden uzaklaşması nedeniyle oluşan toplumsal sorunları çözmeye dönük bir anlayış olarak ortaya çıkmıştır. Ayrıca eğitim sistemlerinin değerler eğitimi konusundaki yetersizliklerini de tespit edip bu yetersizlikleri gidermeye dönük tedbirler oluşturmayı da hedeflemektedir. Değerler eğitiminin Türk Eğitim Sistemindeki öğretim programları içinde ilk kez yer alışı 2005 yılında Sosyal Bilgiler Öğretim Programı'nda yer verilmesiyle olmuştur (Yaylacı ve Beldağ, 2018). Çocukları etkin ve sorumluluk sahibi bireylere dönüştürmeyi hedefleyen sosyal bilgiler dersi öğretim programının bireyleri hayata hazırlamak için tasarlandığını söylenebilir. Bu amaçla Sosyal Bilgiler Öğretim Programı'nda değerler eğitimine yer verilmektedir (Özen, Güteryüz ve Özen, 2012).

Öğretim programında değerler eğitimine yer verilen sosyal bilgiler dersinin amacı, bireye içinde yaşadığı dünya hakkında bilgi vermek ve onu iyi bir vatandaş olarak yetiştirmektir. Bireyin dünyayı anlamasının yolu, kendisi ve çevresinde yaşananlar hakkında bilgi sahibi olmasından geçmektedir. Bu açıdan sosyal bilgiler dersinin öğretiminde öğrenciye somut bilgiler aktarma ve yakından uzağa ilkelerinin uygulamaya konulması önem kazanmaktadır. Özellikle yakından uzağa ilkesi sayesinde bireyin kendisi ve çevresindeki yerel unsurlar hakkında bilgi sahibi olmasının, ona dünyayı kavramak konusunda yardımcı olacağı düşünülmektedir. Kendi özelliklerinin ve çevresindeki yerel unsurların farkına varması, bireyin değerleri benimsemesinde fayda sağlayacağı eğitim çevreleri tarafından kabul gören bir düşüncedir (Öner, 2019).

Geleneksel tarih anlayışı yirminci yüzyıl başlarına kadar insani durumları yok sayan ve yalnızca siyasi tarihe odaklanan bir durum içinde kalmıştır. Bu anlayış öğrencileri ezberciliğe yönlendirmesinin yanında öğrenmeyi zorlaştıran yapısıyla da dikkat çekmiştir. Modern tarih anlayışında ise yakından uzağa, özelden genele ve bireyden topluma doğru bir gidiş vardır. Çünkü bu eğitim anlayışında bireyden önce kendisini ve ailesini anlaması beklenmektedir. Kendisini ve ailesini anladıktan sonra ise sıra çevresini, ülkesini ve dünyayı anlamaya gelmektedir (Özer, 2012).

Eğitim öğretim faaliyetlerinde yerel unsurların kullanılan önemli kaynaklardan biridir. Çünkü tarih, coğrafya, ekonomi ve siyaset gibi birçok disiplinin beslendiği kaynaklardan biri de

yerel unsurlardır. Ancak bu disiplinler içinde yerel unsurları kendisine kaynak olarak kullanan tarih ve coğrafya disiplinleri öne çıkmaktadır (Okur ve Uygun, 2013).

Okul çevresinde yer alan tarihsel yapılar ve müzeler tarih eğitiminin önemli araçlarından biridir. Bu araçlar yardımıyla derste öğrenilen bilgilerin öğrencilerin zihninde somutlaştırmak mümkündür. Bu durumun öğrenmeyi kolaylaştırdığı gibi aynı zamanda öğrencinin zihninde bilginin kalıcılığını da arttırdığı kabul gören bir fikirdir (Öner, 2015). Ayrıca bu araçlar ile derslerin daha ilgi çekici bir duruma geleceği düşünülmektedir. Böylelikle sağlanan olumlu öğrenme ortamı ile birlikte öğrencinin yaşadığı yere aidiyet duygusu da gelişmiş olacaktır. Öğrencilerin tarihi mekânlar hakkında bilgilenmelerini sağlayacak en etkili yöntem gezi gözlem yöntemidir. Bu yöntemin belli bir sistematik içinde uygulanması tarih eğitimine katkı sağlayacaktır. Örneğin gezilen yer hakkında öğrencilere önceden bilgi verilmesi fayda sağladığı gibi gezilen görülen yerler hakkında öğrencilerden gezi sonunda rapor istenmesi de olumlu bir davranış olacaktır. Bu doğrultuda öğretmenlerin tarihi mekânları eğitimin bir parçası haline getirmeleri önemlidir (Yuvacı, 2018).

Yerel coğrafya öğretimi bireyin önce yakın çevresini öğrenmesini daha sonra dünyanın diğer bölgeleri hakkında bilgi sahibi olmasını esas alır. Bu amaçla yerel coğrafya öğretiminde gününbirlik olarak incelenebilecek alanlar hakkında öğrencilerin bilgilendirilmesi öne çıkmaktadır (Öner ve Memişoğlu, 2018). Özelden genele kuralı coğrafya öğretiminde önemli bir yeri olan tekniktir. Bireyin dünya ve ülke coğrafyası konusunda yetkin bir hale gelebilmesi için yerelden başlayıp genele doğru giden bir eğitime ihtiyaç duyulmaktadır. Bu açıdan özelden genele doğru giden öğretimin ilk aşaması olarak yerel çevrenin özelliklerinin iyi kavranması gerekmektedir (Akcan, 2010). Son yıllarda dünyada öğretim programlarının geliştirilmesine dönük gayretlerin arttığı görülmektedir. Bu gayretlerin etkilerinin ülkemizdeki öğretim programları üzerindeki yansımalarını görmek mümkündür. 2005 yılında yürürlüğe giren yapılandırmacı yaklaşım temelinde oluşturulan yeni Sosyal Bilgiler Öğretim Programı bu yansımaların bir ürünüdür (Ata, 2007). Bu program doğrultusunda Sosyal bilgiler ders kitaplarında değerlere yer verilmeye başlanmıştır (Uygun, Şener ve Arslan, 2022).

Sosyal bilgiler dersinde yerel tarih ve yerel coğrafya unsurlarını kullanmanın özellikle zaman faktörü açısından sınırlılıkları mevcuttur. Konu yerelleştikçe ayrıntının artması zaman konusunda zorlukları beraberinde getirmektedir. Bu sorunu aşmada sosyal bilgiler dersine destek olabilecek olan ders, seçmeli bir ders olan Şehrimiz dersidir. Şehrimiz dersi, yerel tarih, coğrafya unsurlarının öğretiminde ve öğrencilere değerlerin benimsetilmesinde faydalı olabilecek bir

derstir. Aynı zamanda öğrencilerin yakın çevrelerindeki tarih ve coğrafya unsurları hakkında bilgi sahibi olmasının vatanseverlik, saygı, sorumluluk ve adalet gibi değerleri benimsemelerine katkı sağlayacağı varsayımı mevcuttur. Bu açıdan Şehrimiz dersi değerler eğitimine katkı sağlayabilecek nitelikte bir derstir (Kınasakal, Demir ve Kaymacı, 2019). Millî Eğitim Bakanlığının 2017 yılında uygulamaya koyduğu Şehrimiz Dersi Öğretim Programı'nın millî, manevi ve evrensel değerleri kapsayacak şekilde hazırlandığı görülmektedir. Bu programda 14 adet değere yer verildiği görülmüştür.

Bu değerler; adalet, bilimsellik, çalışkanlık, dayanışma, duyarlılık, estetik, eşitlik, özgürlük, paylaşma, saygı, sevgi, sorumluluk, vatanseverlik ve yardımlaşma değerleridir. Program, bu ortak değerler yoluyla bireylere şehir hayatı içinde yaşamının başlıca şartlarından biri olan birlikte yaşama anlayışını benimsetmeyi amaçlamaktadır. Dolayısıyla şehir hayatını ilgilendiren konular ile değerleri ilişkilendiren bir yaklaşım benimsenmiştir.

Öğretim programında değerlere yer verilmesi, bu dersin önemli amaçlarından birinin öğrencilere değerleri kazandırmak olduğunu göstermektedir (Yanar ve Karadeniz, 2020). Bu bakımdan bu derse ait olan ders kitabındaki metinlerde değerlerin hangi sıklıkta yer verildiğinin ve değerlerin bu metinlere ve ünitelere dağılımının nasıl olduğunu tespit etmek önemli bir durum haline gelmiştir.

Araştırmanın Amacı

Bu çalışmada Şehrimiz Mersin ders kitabındaki metinlerde Şehrimiz Dersi Öğretim Programı'nda yer alan değerlere ne sıklıkta yer verildiğinin ortaya koyulması amaçlanmıştır. Bu temel amaca bağlı olarak ders kitabındaki metinler, Millî Eğitim Bakanlığının 2017 yılında uygulamaya koyduğu şehrimiz dersi öğretim programındaki değerlerin frekans sıklığı tespit edilmiştir.

Yöntem

Araştırmanın Modeli

Şehrimiz Mersin ders kitabındaki metinlerde değerlere yer verilme durumunu tespit etmeye dönük olarak gerçekleştirilen bu çalışmada nitel araştırma yöntemi kullanılmıştır. Nitel araştırmalarda gözlem, görüşme, doküman incelemesi gibi nitel veri toplama yöntemlerinin kullanıldığı, algıların ve olayların doğal ortamda gerçekçi ve bütüncül bir biçimde ortaya konmasına yönelik nitel bir sürecin izlendiği araştırma türü olduğu belirtilmektedir. Bu çalışmada

verilerin toplanmasında doküman incelemesi yöntemi kullanılmıştır. Şehrimiz Mersin ders kitabındaki metinler, doküman olarak kullanılıp öğretim programında yer verilen değerlerin ne sıklıkta kullanıldığı tespit edilmeye çalışılmıştır.

Araştırmanın Veri Kaynakları

Mersin şehri, göç alan bir şehir olması nedeniyle kültürel çeşitliliğin fazla olduğu, farklı etnik ve mezhepsel grupların bir arada yaşadığı kozmopolit bir şehirdir. Bu durum Mersin için yazılan Şehrimiz Mersin kitabını bu tür bir araştırma için elverişli kılmıştır. Bu nedenle Mersin ili bölgesinde Millî Eğitim Bakanlığı tarafından 2020 yılında 5,6,7 ve 8. sınıflarda okutulmak üzere hazırlanan Şehrimiz Mersin ders kitabında yer alan tüm metinler araştırmanın çalışma grubunu oluşturmuştur.

Veri Toplama Aracı

Doküman incelemesinde araştırmacı çalışmanın amacı doğrultusunda belirlediği temalar üzerinden kapsamlı bir inceleme ve analiz gerçekleştirir. Doküman incelemesi yönteminin bazı yazılı materyallerin incelenmesinde kullanıldığı bilinmektedir. Örneğin ders kitapları, okul denetim raporları veya okullarda yaşanan sorunlar için tutulan tutanaklar doküman incelemesine konu alanına girebilir (Yıldırım ve Şimşek, 2013).

Doküman incelemesi, sosyal bilimleri ilgilendiren hemen hemen her konunun araştırılmasında kullanılmaktadır. Fakat doküman incelemesinin en yoğun kullanıldığı alanlardan biri de ders kitaplarıdır. Yapılan bu çalışmada ise bir ders kitabındaki metinlerin öğretim programında yer alan değerleri ne derece içerdiği tespit edilmeye çalışılmıştır. Dolayısıyla verilerin toplanmasında doküman incelemesinin kullanılması uygun görülmüştür.

Verilerin Analizi

Yapılan bu çalışmada doküman incelemesi ile toplanan veriler, betimsel analiz yaklaşımı kullanılarak çözümlenmiştir. Betimsel analizde amaç toplanan verileri düzenleyerek ve yorumlayarak okuyucuya sunmaktır. Bu amaçla toplanan veriler, sistematik ve açık bir biçimde betimlenir. Daha sonra yapılan bu betimlemeler, yorumlanır ve birtakım sonuçlara varılır. Betimsel analizin en önemli özelliklerinden biri de bireylerin görüşlerini etkili bir şekilde yansıtmak için doğrudan alıntılara yer verilmesidir. Betimsel analizin bu özelliği nedeniyle, bu çalışmada doğrudan alıntılara belirli ölçülerde yer verilmiştir. Betimsel analizin gerçekleşmesi adına yapılan bu çalışmalar, aynı zamanda çalışmanın geçerlilik ve güvenilirliğinin sağlanmasına da katkı sağlamaktadır.

Betimsel analizin kullanıldığı çalışmalarda temalar önceden belirlenebilir. Yapılan bu çalışmanın ilk aşamasında betimsel analiz yaklaşımına uygun olarak Millî Eğitim Bakanlığının 2017 yılında uygulamaya koyduğu şehrimiz dersi öğretim programında yer verdiği 14 adet değer (Adalet, Bilimsellik, Çalışkanlık, Dayanışma, Duyarlılık, Estetik, Eşitlik, Özgürlük, Paylaşma, Saygı, Sevgi, Sorumluluk, Vatanseverlik, Yardımlaşma) analiz için tema olarak kabul edilmiştir.

Bu aşamadan sonra ise elde edilen bulguların hangi değere ait olduğu saptanmaya çalışılmıştır. Yapılan doküman incelemesinde analiz birimi olarak "sözcük" kabul edilmiştir. Fakat sözcükler üzerinden kodlama yapılırken aynı zamanda eş ya da yakın anlamlı sözcükler de dikkate alınmıştır.

Bulgular

Bu bölümde Şehrimiz ders kitabındaki metinler, Şehrimiz Dersi Öğretim Programı'nda yer verilen değerler üzerinden incelenip sonuçlar çizelgelerde sunulmuştur. Bu değerlerin dağılımı ve metinlerin başlıkları aşağıdaki tabloda verilmiştir.

Tablo 1

Şehrimiz Mersin Ünitesinde Yer Alan Metinlerde Kullanılan Değerlere İlişkin Bulgular

Ünite Adı	Metnin Başlığı	Metinde Kullanılan Değerler
Şehirlerin Hikâyesi	Birlikte Yaşamın Gerekliliği	Yardımlaşma-Dayanışma-Duyarlılık-Saygı-Sevgi
Şehirlerin Hikâyesi	Şehri Tanıyoruz	Estetik
Şehirlerin Hikâyesi	Şehir ve Medeniyet	Adalet-Bilimsellik- Estetik- Saygı
Şehirlerin Hikâyesi	Medine	Adalet
Şehirlerin Hikâyesi	Kurtuba	Bilimsellik- Estetik
Şehirlerin Hikâyesi	İstanbul	Adalet-saygı- Bilimsellik- Estetik
Şehirlerin Hikâyesi	Paris	Bilimsellik- Estetik
Şehirlerin Hikâyesi	Şehirle İlişkimiz	Dayanışma- Yardımlaşma-Sevgi- Saygı- Sorumluluk
Şehirde Yaşam	Şehir ve Sosyal Yaşam	Paylaşma
Şehirde Yaşam	Şehrin Sosyal Yaşamının Özellikleri Şunlardır	Dayanışma- Yardımlaşma-Sevgi- Vatanseverlik

Tablo 1 (Devamı)*Şehrimiz Mersin Ünitesinde Yer Alan Metinlerde Kullanılan Değerlere İlişkin Bulgular*

Şehirde Yaşam	Medeni Yaşantının Gerekleri	Adalet-Saygı- Duyarlılık-Estetik- Paylaşma- Sorumluluk-Eşitlik
Şehirde Yaşam	Şehrin Fırsatları ve Riskleri	Çalışkanlık- Saygı- Sorumluluk
Şehirde Yaşam	Şehrin Fırsatları	Çalışkanlık
Şehirde Yaşam	Engelsiz Yaşam	Özgürlük- Sorumluluk
Şehirde Yaşam	Şehirdeki Diğer Canlılar	Adalet-Duyarlılık- Yardımlaşma-Bilimsellik- Duyarlılık-Paylaşma
Şehrimi Tanıyorum	Millî Mücadele Dönemi'nde Mersin	Vatanseverlik
Şehrimi Tanıyorum	Konya	Estetik
Şehrimi Tanıyorum	Valparaiso	Estetik
Şehrim Çalışıyor	Mersin'in Ekonomisi	Çalışkanlık
Şehrim Çalışıyor	Kaybolmaya Yüz Tutmuş Meslekler	Çalışkanlık
Şehrim Çalışıyor	Mersin'de Turizm	Estetik
Şehrim Çalışıyor	Müzelerimiz	Bilimsellik- Estetik
Şehrimde Ben	Şehrin Kültür Sanat İmkânları	Estetik
Şehrimde Ben	Şehir İnsan Kimlik	Estetik
Şehrimde Ben	Şehrimiz Mersin'in Yetiştirdiği Değerler	Bilimsellik- Estetik
Şehrimde Ben	Somut Olmayan Kültürel Mirasımız	Saygı-Sevgi
Şehrimde Ben	El Sanatları	Estetik
Şehrimde Ben	Geleneksel Giyim Kuşam	Çalışkanlık
Şehrimde Ben	Geçmişten Günümüze Yerel Yayıncılık	Özgürlük- Sorumluluk
Şehrimde Ben	Mersin Müzik Kültürü	Sevgi
Şehrimde Ben	Mersin'de Özel Eğitim Hizmetleri	Özgürlük
Şehrimde Ben	Sosyal ve Kültürel İmkânlar	Çalışkanlık
Şehrimde Ben	Mersin'de Geleneksel Türk Okçuluğu	Estetik

Tablo 1'de tema olarak kabul edilen değerler üzerinden Şehrimiz Mersin ders kitabındaki metinlerin incelenmesi sonucu elde edilen veriler sunulmuştur. Buna göre yapılan araştırma sonucunda Şehrimiz Mersin ders kitabında toplam $f=71$ değere yer verildiği görülmüştür.

Tablo 2

Şehrimiz Ders Kitabında Yer Alan Metinlerdeki Değerlerin Dağılımına İlişkin Bulgular

Temalar	Üniteler					Toplam
	Şehirlerin Hikâyesi	Şehirde Yaşam	Şehrimizi Tanıyorum	Şehrim Çalışıyor	Şehrimde Ben	
Adalet	3	2	-	-	-	5
Bilimsellik	4	1	-	1	1	7
Çalışkanlık	-	2	-	2	2	6
Dayanışma	2	1	-	-	-	3
Duyarlılık	1	3	-	-	-	4
Estetik	5	1	2	2	5	15
Eşitlik	-	1	-	-	-	1
Özgürlük	-	1	-	-	2	3
Paylaşma	-	3	-	-	-	3
Saygı	4	2	-	-	2	8
Sevgi	2	1	-	-	2	5
Sorumluluk	1	3	-	-	1	5
Vatanseverlik	-	1	1	-	-	2
Yardımlaşma	2	2	-	-	-	4
Toplam	24	24	3	5	15	71

Tablo 2’de Şehrimiz Mersin ders kitabındaki metinlerde öğretim programındaki değerlere toplam $f=71$ defa yer verildiği belirtilmiştir. Ayrıca Şehrimiz Dersi Öğretim Programı’nda verilen ve bu araştırmada tema olarak kabul edilen değerler üzerinden değerlendirilmesi sonucu ortaya çıkan ünitelere göre dağılımlara yer verilmiştir. Bu ünitelerdeki metinlerin tema olarak kullanılan değerler açısından dağılımı Şehirlerin Hikâyesi $f=24$, Şehirde Yaşam $f=24$, Şehrimizi Tanıyorum $f=3$, Şehrim Çalışıyor $f=5$ ve Şehrimde Ben $f=15$ olarak sıralandığı görülmüştür.

Tablo 3’te sunulan verilerin tema olarak kabul edilen değerler açısından dağılımı incelendiğinde ise şu sonuçlar ortaya çıkmıştır. Buna göre Estetik $f=15$, Saygı $f=8$, Bilimsellik $f=7$, Çalışkanlık $f=6$, Adalet $f=5$, Sevgi $f=5$, Sorumluluk $f=5$, Duyarlılık $f=4$, Yardımlaşma $f=4$, Dayanışma $f=3$, Özgürlük $f=3$, Paylaşma $f=2$, Vatanseverlik $f=2$ ve Eşitlik $f=1$ şeklinde bir sıralamanın ortaya çıktığı tespit edilmiştir.

Tartışma, Sonuç ve Öneriler

Günümüzde yaşanan sosyal, ekonomik ve teknolojik gelişmeler, bireylerin hayatını kolaylaştırmaktadır. Fakat bu durum aynı zamanda kültürel yozlaşmaya da neden olmaktadır. Bu yozlaşmadan etkilenip kendi kültüründen uzaklaşan bireyler, pek çok sorunla mücadele etmek

zorunda kalmaktadır. Eğitim dünyası, yaşadığımız çağda yaşanan sorunlara etkili çözümler aramaktadır. Bu çözümleri bazı yöntem, teknik ve materyaller üzerinden değerler eğitimi yoluyla gerçekleştirmeye çalışmaktadır. Eğitim dünyasına bu konuda fayda sağlayacak önemli materyallerden biri de ders kitaplarıdır. Ders kitapları, müfredatta yer alan içeriklerin öğrenciye aktarılmasında ve öğretim programında yer verilen değerlerin öğrenciye kazandırılmasında ön planda olan bir eğitim materyalidir. Bu açıdan ders kitapları, bütün öğrencilerin ulaşabileceği bir eğitim materyali olarak değerler eğitimi açısından önemli bir yere sahiptir.

Bu noktada öğretim programı çerçevesinde şekillenen ders kitabının niteliği konusu öne çıkmaktadır. İçeriğindeki metinlerin ve etkinliklerin öğrenci merkezli bir yaklaşımla hazırlanması gereken ders kitapları, öğrencilere akademik bilgileri aktarmasının ve bazı becerileri kazandırmasının yanında öğretim programında yer alan değerleri kazandırabilir bir nitelikte olması gerekmektedir.

Şehrimiz ders kitabı, temel olarak öğrencilere yaşadıkları şehir ile ilgili kuramsal bilgiyi aktarmaya çalışan bir ders kitabıdır. Fakat bu ders kitabının tek hedefi kuramsal bilgi aktarımı değildir. Bu ders kitabı, aynı zamanda öğrencilere Şehrimiz Dersi Öğretim Programı'nda yer alan değerleri de kazandırmaya çalışmaktadır. Böylelikle öğrencilerin yaşamları boyunca hayata daha rahat tutunmalarını sağlayacak davranış kalıplarının onlara kazandırılacağı düşünülmektedir. Bu değer edinim işleminin büyük ölçüde metinler üzerinden gerçekleştirilmeye çalışıldığı görülmektedir.

Şehrimiz Mersin ders kitabındaki metinler, Şehrimiz Dersi Öğretim Programı'ndaki değerler üzerinden incelendiğinde en fazla yer verilen değer Estetik değeri olduğu görülmüştür. Ortaya çıkan bu sonuç Şehrimiz Mersin ders kitabında Mersin şehrinin ve genel olarak kitapta adı geçen bütün şehirlerin sanat değeri taşıyan yapıları hakkında öğrencilere bilgi verilmeye çalışıldığını gösteriyor. Ayrıca söz konusu şehirlerdeki sanat faaliyetlerine de yer verildiğini ortaya çıkarmıştır. Baş'ın (2020) *Sosyal bilgiler ders kitaplarında sanat kavramının ve sanat içerikli konuların yeri* adlı çalışmasında sosyal bilgiler ders kitabında sanat içerikli konulara yeterince yer verilemediğine değinilmiştir. Özellikle ders saati sayısı ve ders kitabının içeriği arttıkça hacmin büyümesi gibi sorunlar bazı konulara yeterince yer verilmesinin önündeki engellerdir. Ortaya çıkan sonuçlar, bu eksikliğin giderilmesinde şehrimiz ders kitaplarının faydalı olabileceğini göstermektedir. Şehrimiz ders kitapları, sosyal bilgiler ders kitabından ayrı olarak söz konusu şehir hakkında sanat konulu içeriklere yer verilebilmesi için yeni bir alan oluşturmaktadır. Böylelikle bahsi geçen şehirdeki

öğrencileri kendi şehirlerindeki sanat eserleri ve sanat faaliyetleri hakkında bilgilendirme imkânı artacaktır.

Bu değeri; Saygı, Bilimsellik ve Çalışkanlık değerlerinin takip ettiği görülmüştür. Şehir hayatında bireylerin birbirinin sosyal, ekonomik ve kültürel haklarına saygı duymalarının önemi büyüktür. Şehirler, kırsal kesimlerle karşılaştırıldıklarında belirli bir birim alana düşen kişi sayısının sayısal olarak fazlalığı dikkat çekmektedir. Bu durum, bireylerin birbirlerinin haklarını daha fazla ihlâli ile sonuçlanabilmektedir. Dolayısıyla Şehrimiz Mersin ders kitabındaki metinlerde bu değere önemli bir yer ayrılmasını sağlamıştır. Aynı zamanda bilim ile uğraşan kurum ve kuruluşlar genellikle şehirlerde yer almaktadır. Ayrıca şehirler, iş ve çalışma alanları açısından yüksek bir kapasiteye sahiptir. Bu nedenle Bilimsellik ve Çalışkanlık değerlerinin Şehrimiz ders kitabındaki metinlerde çok fazla yer verildiği görülmüştür. Bu bulgular, Yanar ve Karadeniz'in (2020) *Coğrafi işaretli el sanatı ürünlerine müzeografik bir yaklaşım ve Ankara örneği* adlı çalışmalarındaki bulgular ile örtüşmektedir. Bu çalışmada Şehrimiz dersinin amaçlarından birinin değerleri öğrencilerin hayatında yaşam biçimi ve kültür hâline getirmek olduğu ifade edilmiştir.

Adalet, Sevgi, Sorumluluk, Duyarlılık, Yardımlaşma, Dayanışma, Özgürlük, Paylaşma, Vatansızlık ve Eşitlik değerleri de Şehrimiz Mersin ders kitabında yer verilen diğer değerler olmuştur. Bu bulgular Öner'in (2019) *Sosyal bilgileri yerel coğrafyaya indirgemek: şehrimiz ve sosyal bilgiler dersi öğretim programlarının karşılaştırılması* adlı çalışmasındaki bulgular ile örtüşmektedir. Bu çalışmada Şehrimiz dersinin ana hedeflerinden birinin öğrencilere Şehrimiz Dersi Öğretim Programı'nda yer alan değerleri kazandırmak olduğu ifade edilmiştir.

Üniteler açısından bir değerlendirme yapıldığında ise Türkiye'deki tüm iller için hazırlanan Şehrimiz kitaplarında ortak olarak yer alan Şehirlerin Hikâyesi ve Şehirde Yaşam ünitelerinin değerlere en fazla yer verilen üniteler olduğu görülmüştür. Bu ünitelerden sonra en fazla yer verilen ünitenin Şehrimde Ben ünitesi olduğu tespit edilmiştir. Şehrimizi Tanıyorum ve Şehrim Çalışıyor ünitelerinde ise sayısal olarak çok az yer verildiği anlaşılmıştır. Bu açıdan üniteler açısından düzenli bir dağılımın olmadığı sonucuna da varılmıştır.

Kaynakça

- Akbaş, O. (2008). Sosyal bilgilerde değerler ve öğretimi. (İçinde B. Tay ve A. Öcal (Ed.), Özel öğretim yöntemleriyle sosyal bilgiler öğretimi) s. 344–367. İstanbul: Pegem Akademi.

- Akcan, S. (2010). *Sosyal bilgiler öğretiminde okul dışı çevre eğitimi unsurları*. [Yayımlanmamış yüksek lisans tezi]. Abant İzzet Baysal Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Bolu.
- Altan, G. Z. (2011). Çoklu zekâ kuramı ve değerler eğitimi. *Pegem Eğitim ve Öğretim Dergisi*, 1(4), 53-57.
- Ata, B. (2007). Sosyal bilgiler öğretim programı. (İçinde C. Öztürk (Ed.), Hayat bilgisi ve sosyal bilgiler eğitimi) s. 72-83. İstanbul: Pegem A Yayıncılık.
- Baş, K. (2020). Sosyal bilgiler ders kitaplarında sanat kavramının ve sanat içerikli konuların yeri. *Akdeniz Eğitim Araştırmaları Dergisi*, 14(31), 668-691. <https://doi.org/10.29329/mjer.2020.234.32>
- Deveci, H., Belet, D., & Türe, H. (2013). Dede Korkut Hikâyelerinde yer alan değerler. *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, 12(46).
- Fidan, N. K. (2013). Sosyal bilgiler dersinde değerler eğitimi: nitel bir araştırma. *The Journal of Academic Social Science Studies*, 6(3), 361-388. https://jasstudies.com/?mod=makale_tr_ozet&makale_id=26640
- Güçlü, M. (2015). Türkiye’de değerler eğitimi konusunda yapılan araştırmalar. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 8(38), 720-732. <https://www.sosyalarastirmalar.com/articles/studies-conducted-on-values-education-in-turkey.pdf>
- Gül, R. (2013). *Bir değer eğitimi olarak ilköğretim döneminde doğruluk eğitimi*. [Yayımlanmamış yüksek lisans tezi]. Hitit Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Çorum.
- Karatay, H. (2011). Karakter eğitiminde edebi eserlerin kullanımı. *Turkish Studies*, 6(1), 1398-1412. https://turkishstudies.net/turkishstudies?mod=makale_tr_ozet&makale_id=14949
- Kaymakcan, R., & Meydan, H. (2011). Din kültürü ve ahlak bilgisi programları ve öğretmenlerine göre değerler eğitimi. *Değerler Eğitimi Dergisi*, 9(21), 29-55.
- Kınasakal, İ., Demir, A., & Kaymakcı, S. (2019). Ortaokul 5. sınıf sosyal bilgiler dersinde yerel tarih kullanımına bir örnek: Safranbolu gezisi. *Turkish Studies*, 14(6), 3181-3202. https://turkishstudies.net/education?mod=makale_tr_ozet&makale_id=36863
- Narin, N., & Aybek, B. (2010). İlköğretime ikinci kademe sosyal bilgiler öğretmenlerinin eleştirel düşünme becerilerinin incelenmesi. *Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 19(1), 336-350.
- Okur B. E., & Uygun, S. (2013). Sınıf dışı eğitimin dünyadaki ve Türkiye’deki gelişiminin incelenmesi. *Mersin Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 9(2), 32-42.
- Öner, G. (2015). Sosyal bilgiler öğretmenlerinin okul dışı tarih öğretimine ilişkin görüşlerinin incelenmesi. *Türk Tarih Eğitimi Dergisi*, 4(1), 89-121.
- Öner, G. (2019). Sosyal bilgileri yerel coğrafyaya indirgemek: şehrimiz ve sosyal bilgiler dersi öğretim programlarının karşılaştırılması. *Ondokuz Mayıs Üniversitesi Eğitim*

- Fakültesi Dergisi, 38(2), 121-136.
<https://dergipark.org.tr/tr/pub/omuefd/issue/50852/553358>
- Öner, G., & Memişoğlu, H. (2018). Sosyal bilgilerde yerel coğrafya öğretimi: öğretmen görüşlerinin incelenmesi. *Cumhuriyet Uluslararası Eğitim Dergisi*, 7(3), 193-218. <http://cije.cumhuriyet.edu.tr/tr/download/article-file/549453>
- Özen, Y., Güler, K., & Özen, H. B. (2012). İlköğretim 1-3 sınıf hayat bilgisi 4-5 sosyal bilgiler dersindeki değerler ve değerler eğitiminin incelenmesi. *Eğitim ve Öğretim Araştırmaları Dergisi*, 1(4), 277-286.
- Özer, E. (2012). *Sosyal bilgiler dersinde yerel ve sözlü tarih etkinliklerinin programlanması*. [Yayımlanmamış yüksek lisans tezi]. Konya Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Konya.
- Özmen, C., Er, H., & Gürgil, F. (2012). İlköğretim brans öğretmenlerinin değerler eğitimine ilişkin görüşleri üzerine bir araştırma. *Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 9(17), 297-311.
- Şirin, H. (2005). Öğrencilerin sosyal sorumluluklarının geliştirilmesinde öğretmenlerin rolü. *Gazi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 25(1), 301-316.
- Tarhan, Ö. (2011). Sosyal bilgiler eğitimi alanındaki Türkçe çalışmalar (2005-2010). *Pamukkale Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, (29), 179-186.
- Uyar, Y. (2007). *Türkçe öğretiminde kültür aktarımı ve kültürel kimlik geliştirme*. [Yayımlanmamış yüksek lisans tezi]. Gazi Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Uygun, K., Şener, N., & Arslan, Ö. (2022). Sosyal bilgiler dersi öğretim programı ve ders kitaplarında tasarruf ve eşitlik değerlerinin incelenmesi. *Uluslararası Liderlik Eğitimi Dergisi*, 6(2), 1-13. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/ijolt/issue/72551/1202996>
- Uzunkol, E. (2014). *Hayat bilgisi öğretiminde uygulanan değerler eğitimi programının öğrencilerin özsayı düzeyleri, sosyal problem çözme becerileri ve empati düzeylerine etkisi*. [Yayımlanmamış doktora tezi]. Gazi Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Yıldırım, A., & Şimşek, H. (2016). *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri*. Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- Yanar, A., & Karadeniz, C. (2020). Coğrafi işaretli el sanatı ürünlerine müzeografik bir yaklaşım ve Ankara örneği. *Ankara Araştırmaları Dergisi*, 8(2), 269-283. <https://ankaradergisi.org/jvi.aspx?pdire=jas&plng=tur&un=JAS-27122&look4=>
- Yaşar, Ş., & Çengelci, T. (2012). Sosyal bilgiler dersinde değerler eğitimine ilişkin bir durum çalışması. *Uluslararası Avrasya Sosyal Bilimler Dergisi*, 3(9), 1-23.
- Yaylacı, A. F., & Beldağ, A. (2018). Değerler eğitimi ve güncel tartışmalar: gazete haberlerine ilişkin bir eleştirel söylem analizi. *Sakarya University Journal of Education*, 8(1), 139-155. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/suje/issue/34129/382369>

Yörükoğlu, A. (2003). *Çocuk ruh sağlığı/çocuğun kişilik gelişimi eğitimi ve ruhsal sorunları*. İstanbul: Özgür Yayınları.

Yuvacı, İ. (2018). *Sosyal bilgiler öğretmenlerinin yerel tarih ile ilgili uygulamaları ve karşılaşılan sorunlar-Sivas ili örneği*. [Yayımlanmamış yüksek lisans tezi]. Cumhuriyet Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Sivas.